

DOMOV SUDETSKÝCH NĚMCŮ V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

Německá kultura

V průběhu všeobecné kolonizace země přicházeli od 13. století do Čech, na Moravu a do Slezska Němci, kteří značně přispěli ke kultuře Zemí království českého. Pomocí nových zemědělských strojů a metod zúrodnili půdu v okrajových pohorích, která v té době ještě nebyla osídlena. Jejich dovedností se rozvíjelo zužitkování bohatství dřeva a výskytu rud. Čeští králové zakládali velký počet měst dle Magdeburského a Norimberského městského práva; v těchto městech pak hrálo německé měšťanstvo formující roli. Bez ohledu na jazyk a národnost přerůstaly České země do středoevropského kulturního prostoru a vytvářely jedno z víceru rovnocenných středisek v Svaté říši římské národa německého.

Německým občanům vděčíme v Jihlavě za nejstarší horní právo severně od Alp (1248), a v Žatci pak za nejranější, v nové horní němčině napsanou, báseň „Oráč z Čech“ (1401). Především doba po třicetileté válce (1618-1648) utvářela dnešní podobu měst a městysů v celé zemi. Bohatstvím šlechticů a klášterů se Království české stalo

centrem barokního stavitelství. Zde působili stavitelé jako byl Fischer z Erlachu, pocházející z Rakouska, či Dientzenhoferové z Bavorska. Balthasar Neumann z Chebu stávil kostely a rezidence v celém jižním Německu.

V kulturním a duchovním životě sehrálo mnoho věhlasných Němců z Českých zemí rozhodující roli: V literatuře to byla Marie von Ebner-Eschenbach, Adalbert Stifter a Rainer Maria Rilke, v hudbě Johann Wenzel Stamitz, Gustav Mahler a Leo Slezak, ve výtvarném umění Ferdinand Tietz, Josef Maria Olbrich, Alfred Kubin a ve vědě Gregor Mendel, Ernst Mach a Sigmund Freud.

Sudetští Němci si svou tvořivou sílu uchovali i v menšinové situaci během národnostního boje a nakonec i po vyhnání. Ferdinand Porsche, konstruktér auta značky Volkswagen a Herwig Schopper, generální ředitel Evropského nukleárního centra (CERN) v Ženevě, jsou toho důkazem, právě tak jako Otfried Preußler, dnes nejnámější autor dětských knih.

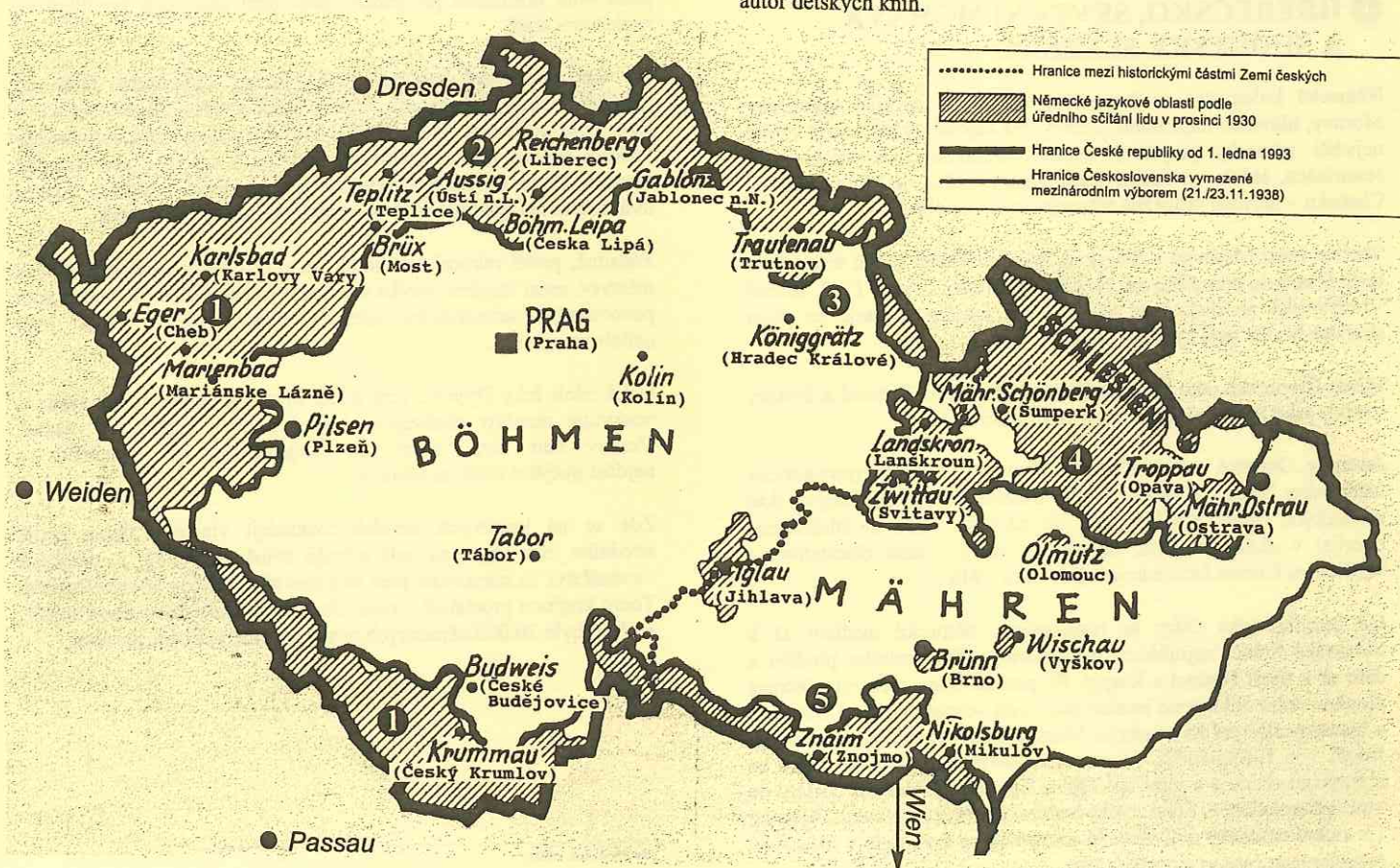
① ŠUMAVA A CHEBSKO

Pohraniční území Čech, Moravy a sudetského Slezska nebyly pro obchodní a jiné styky a osídlování nikdy zcela nepřekonatelnými překážkami. A tak sahá německé osídlení, jednou více podruhé méně daleko, přes Šumavu do vnitrozemí Českých zemí.

Šumavu, jejíž jihovýchodní výběžky sahají až po Nové Hradce, lze překročit mezi Lincem a Budějovicemi přes dvě nízké pánev. Dále na západ umožňovaly tři tratě tzv. „Zlaté stezky“ výměnu zboží a obchodní styky, později též kolonizaci zalesněných území až po úpatí hor u Prachatic a Kašperských hor. Bavorská Železná Ruda a česká Železná Ruda leží na další staré obchodní cestě. Široká pánev sahající od Furthu až po Domažlice ohraničuje Šumavu od severozápadu.

Podél mírného severovýchodního úpatí lesnatých hor se vine horní tok Vltavy se svými přítoky. Začátky kolonizace sahají do 11. století. Centrem kolonizace země se staly Vyšší Brod, Zlatá Koruna a České Budějovice. Díky hornictví se staly Kašperské hory a Železná Ruda ekonomickými středisky. Drsné hřebeny Plechého, Třístoličníku, Luzného a Ostrého zůstaly dlouho nepřístupné. Po vyčerpání rudných ložisek se stala výroba skla novým odvětvím zajišťujícím obživu. Vedle zemědělského využití chudé půdy byl rozšířen i papírnický a dřevařský průmysl. Po vyhnání německého obyvatelstva zůstaly velké části této krajiny.

Na severu se rozšířilo německé osídlení přes nízký Český Les až k Plzni a vytvořilo největší průběžně německy osídlený region Čech. Také Plzeň, domovina světoznámého piva, byla kdysi v velké části osídlena Němci. Bohaté zemědělství dalo Chebsku jeho selský ráz. Světoznámé lázně Karlovy Vary, Mariánské a Františkovy Lázně, „perly Chebska“, byly po dvě století kulturními a především společenskými centry, jejichž slávu dnes připomínají už jen některé budovy. Cheb se svým blízkým okolím patřil k správním celkům severního Bavorska. Roku 1322 byl dán českému králi do zástavy. Jeho německí obyvatelé si dodnes zachovali povědomí, že kdysi byli podřízeni přímo Říši.

2 KRUŠNÉ HORY A SEVERNÍ ČECHY

Strmé, jihovýchodním směrem se svažující Krušné hory tvoří hranici se Saskem. Prudké potoky vtékající do Ohře poháněly kdysi stovky hamrů, jimiž němečtí obyvatelé využívali rudné bohatství. Po vyčerpání rudných ložisek se soustředili na jiné, skromnější výdělečné možnosti. Ve městech Luby, Kraslice, Jáchymov a Teplice se vyráběly krajky a jiné zušlechtnuté textilní výrobky, hudební nástroje, dřevěné zboží a hračky, které se vyvážely do celého světa.

Na středním toku řeky Ohře se rozprostírá široká žatecká pánev, kde se v písčité půdě a teplém podnebí daří světoznámému žateckému chmelu, nezbytné to surovině pro výrobu pilsenského piva. Jako tmavá brázda se táhne mezi Krušnými horami a Českým středohořím česká severozápadní průmyslová oblast od Kadaně přes Chomutov, Most, Duchcov až po Ústí nad Labem. Tak jako Karlovy Vary, se scházeli i v lázeňském městě Teplice lázeňští hosté z celého světa.

Všechny vodní toky Čech vtékají do Labe. Labe protéká půvabnými údolními Českého středohoří i širokými, úrodnými nížinami a opouští Severní Čechy romantickým průlomem v Labských pískovcích. Na východ od Labe a severně od Děčína a České Lípy začíná oblast Lužických hor. Výroba oceli, tkalcovství a výroba punčoch utvářely tento nejhustěji osídlený kout země. Vysoce umělecké sklářské výrobky z Nového Boru a Kamenického Šenova, ležících na úpatí Lužických hor, se vyvážely do celého světa.

Dále na východ leží město Frýdlant, Valdštejnův kraj. Jedno celé desetiletí byl střediskem dalekosáhlých vladařských ideí. Na jižních svazích Jizerských hor leží světoznámé město bižuterie Jablonec nad Nisou a sousedící Liberec. V tomto městě soukenické výroby a obchodu vzniklo těsně na jazykové hranici správní centrum Sudet.

3 KRKONOŠE, ORLICKÉ HORY A NĚMECKÁ MĚSTA-OSTROVY

Ze severních a východních okrajových hor vtékají vodní toky do Orlice a do horního povodí Labe. Vysoký hřeben Krkonoše se vyznačuje drsnou přírodou, vrcholnými zázitky jsou Sněžné jámy a Sněžka, nejvyšší hora zemí Českých.

Předhůří Krkonoše mělo kdysi německé osídlení až po Dvůr Králové, centrem byl Trutnov. Na pokraji jazykové hranice, leží na břehu Labe, Kuks, zámek hraběte Sporcka, v jehož parku se příroda zdánlivě podržuje vůli umělce a umění splývá s přírodními formami.

Na východě navazují Krkonoše na Broumovsko, krajinu ovlivněnou kulturou benediktinských mnichů. Zde přechází

osídlení pokračovalo v předhůří Orlických hor. Zde se nacházejí Králíky, nejvýchodněji položené německé město v Čechách. Odtud probíhá stará hranice s Moravou přes Hřebečsko k Českomoravské vysočině. V Orlických horách, mimo dopravních tepen, je osídlení spíš rolnického typu.

Také ve vnitrozemí, ve městech jako byly Hradec Králové, Kutná Hora či Havlíčkův Brod byl podíl německého obyvatelstva značný. Byli to především němečtí řemeslníci, kupci a úředníci. Avšak již husitské války 15. století vedly k tomu, že hodně Němců začalo tato města ve východních Čechách opouštět. Počátkem industrializace rostla města přílivem českého obyvatelstva a ztrácela tak svůj německý charakter.

Německé měšťanstvo formovalo svou kulturou zcela zjevně podobu města Prahy. Ačkoliv se podíl českých a německých obyvatel Prahy v polovině 19. stol. vyrovnal a německý podíl od té doby dále klesal, existoval významný německý kulturní život až do roku 1945.

4 HŘEBEČSKO, SEVERNÍ MORAVA A SUDETSKÉ SLEZSKO

Německá kolonizace se koncentrovala kolem horního toku řeky Moravy, hlavního toku země Moravy. Na západě tohoto území vznikl největší německý jazykový ostrov, Hřebečsko; na východě, v Jeseníkách, ležela na území mezi řekami Odrou a Moravou – po Chebsku – největší průběžně německy osídlená oblast.

Spojení mezi Moravou a Slezskem bylo odedávna velmi úzké. Toto spojení nebylo přerušeno ani rozdělením Slezska v roce 1742, jelikož Vratislavské arcibiskupství přesahovalo hranice a země na obou stranách hranic byla i nadále německá.

Města Hřebečska jako byly Lanškroun, Moravská Třebová a Svitavy vznikla jako řemeslnická centra v rolnickém okolí.

Jeseníky, Oderské vrchy a Kravařsko byly ve 13. století systematicky osídlovány Němci z oblasti Frank, Slezska a Dolního Porýní. Řád německých rytířů, usídlený zde již od roku 1204, se blahodárně rozvíjel v okolí Bruntálu, Krnova a Opavy. Jeho charitativní a vzdělávací činnost lze sledovat až do roku 1946.

Od horního toku Odry se rozprostíralo německé osídlení až k Moravské bráně, nejnižšímu místu evropského vodního předělu a dále až k úpatí Beskyd a Karpat. Po proudu Odry zůstávala Ostrava dlouhou dobu obklopená lesními lánovými vesnicemi. Mezi Ostravou a hlavním městem Rakouského Slezska Opavou, leželo sídlo rodiny Josefa von Eichendorffa. V moravsko-slezském uhelném revíru se rozptýlené osady a s nimi těž Těšín, Karviná a Bohumín dostaly do víru industrializace. Staré východoslezské město Piastovců Těšín, od 13. století německy ovlivňované soukenické město, bylo v roce 1920 rozděleno na českou a polskou část.

Soužití obyvatel v těchto východních krajinách dokládá, že německý podíl po staletí působil ve smyslu vyrovnání a integrace.

5 JIŽNÍ MORAVA

Jižní Morava se zcela otevírá rakouskému sousedství, kam teče řeka Morava se všemi svými přítoky. Řeky Svitava a Svratka pramení v Českomoravské vrchovině jejich soutok je u Brna a Moravská Dyje je odvádí do Moravy.

Hlavní město Brno, kde do první světové války žili převážně Němci, leží na jihu německého jazykového ostrova. Vyškovský německý jazykový ostrov čítal jen několik málo vesnic.

Národnostně smíšené osídlení, charakteristické pro jižní Moravu, se v dobách všeobecných voleb nabízel pro nový způsob voleb podle národních katastrů, které měly dopomoci té které menšině k jejímu právu. Moravské vyrovnání z roku 1905 je až do dnešní doby pozitivním příkladem pro možné překonání národních konfliktů ve společném státě.

Na Českomoravské vysočině leží výrazně ohraničení Jihlavský jazykový ostrov. Významná doba báňského města Jihlavy začala v roce 1243 udělením dalekosáhlého horního práva, které ovlivňovalo veškerá báňská města Království českého a sahala i přes zemské hranice. Těžba stříbra byla podkladem pro vliv a bohatství. Soudní dvůr města byl příslušný pro všechny horní kauzy království.

Západně, podél rakouských hranic se rozprostírají drobné krajiny s městysy, mezi kterými vyniká staré soukenické město Slavonice jako pozoruhodný urbanistický celek, s domy, jejichž průčelí jsou ozdobena sgrafity.

Úzké údolí řeky Dyje se vine podél hranic k Dolnímu Rakousku a poskytuje mnohdy překvapivě krásné pohledy, např. na zámek Vranov nad Dyjí, nebo na Znojmo, jež je nejstarším a nejdůstojnějším městem Moravy.

Zde se na krasových svazích rozkládají vinice. Krajina podél středního toku Dyje, na jejíž mírněji zvlněném reliéfu je rozšířené ovocnářství se rozprostírá přes Mikulov až do nížiny kolem Břeclavi. Touto krajinou procházel v roce 1945 tzv. "Brněnský pochod smrti", v němž bylo 20.000 německých obyvatel Brna vyhnáno ze země.